

Mindezeket most és mindenkorra foglalják fejedelmi akaratunk szerint törvényekbe, s híven megtartsák a kollégium *Régi törvényeivel egyetemben*.

*

Nos, ezek a Régi törvények is, *Leges Collegii Antiquae*, a melyekre a fejedelem az Utasítás záradékában utal, s a melyeket, alapos sejtésem szerint, még 1580 körül, a gyulafehérvári református új iskola első rektora, a wittenbergai egyetemen tanult s ott liberalium artium magister címet nyert *Ilosvai Benedek* szerkesztett és szövegezett vala: nevelésügy-történeti szempontból megérdemlik a figyelmet. De azokkal ez alkalommal már nem foglalkozhatom: Az időt s a szíves türelmet talán ennyivel is igen kihasználtam.

VÁRÓ FERENCZ.

A BESZÉD- ÉS ÉRTELEMGYAKORLATOK TANÍTÁSA A SZÁSZORSZÁGI NÉPISKOLÁKBAN.*

Pár évvel ezelőtt a kultuszminiszter úr megbízásából mintegy kétszáz népiskolát látogattam meg az ország különböző vidékein. Tapasztalataim eredményeképen megirtam «Pædagogiai kalauz» című munkámat. Ebben a népiskolai tantárgyak koncentrációjáról szólva a többek közt ezt irtam: «A tanterv keretében úgy állapítsa meg a népiskolai tanító a helyi tantervet, hogy a tanítás középpontjához, a magyar nyelvi oktatáshoz fűződjék az I. és II. osztályban a beszéd- és értelemgyakorlat, a többi osztályokban pedig az olvasmány legyen a középpont. Ez szolgáljon alapul a vallás-erkölcs oktatáshoz és a reáliák tanításához: a természetrajz, földrajz és történelem oktatásához...»

A beszéd- és értelemgyakorlatok fejezeténél pedig kifogásoltam, hogy a tanító a helyett, hogy a tanterv szellemét megértve, öntudatosan vezetné a kis gyermeket az előtte ismeretes tárgyak vizsgáztatásával a *gondolkozásra*, a megvizsgált tárgyakon szerzett tapasztalatok és ezek utján ébresztett gondolatok *szó- és mondatbeli*

* Felolvasta a szerző a Magyar Pæd. Társ. 1902 decz. 20-diki ülésén.

kifejezésére és végül ismereteinek rendben való *elbeszéltetésére*: betanultat a kis gyermekkel gépies módra száraz, semmit mondó párbeszédés formába öntött üres fecsegéseket az iskola fölszereléséről, a tábla, ablak, számológép részéről és hogy e szivet és észet nemesítő dolgok a serdülő gyermek agyából valahogy el ne párologjanak, befejezésül gyarló rimekbe szedett versikékben betanultatja az iskola fölszerelését. Meg tűrhető volna, ha a gyermekek tényleg maguk gondolkoznának mindarról, amiről a tanító velök beszélget és kis eszökhöz mértén adnának azokra feleletet. De mit tapasztalunk? Azt, hogy a tanításnak ilyenén megkonstruált kérdésére: «Ha az óráközökben kinyítjuk az ablakot, mi jön be az ablakon?» A tanuló rögtön rámondja, hogy *levegő*, — a mint éppen a tanító kívánja. Ugyanily gépies módon mondják a tanulók az állatok részeit. Bármely állatról beszélget a tanító a tanulóval, első kérdése, miféle részei vannak az állatnak. E kérdésre mintha csak egy önműködő gépet huznának föl, minden gondolkozás nélkül rákezd a kis gyermek: fe — je, — nya — ka, — tör — zse. — lá — ba, — far — ka.

Arra a konkluzióra jutottam, hogy a beszéd- és értelemgyakorlatot nem kellene külön tantárgynak tekinteni, hanem a népiskolai tanterv követelményeinek megfelelőleg az *ismeretszerzés, értelemfejlesztés és erkölcsnemesítés* alapjainak megadására való kiváló — hogy így mondjam — módszernek, a mely minden osztályban és minden tantárgynál, a tanítás minden óráján, a tanító kezeügyében kell, hogy legyen, mert azon közvetíti a tudást és ismeretet.

Jóval később a mint a szászországi népoktatásügyet tanulmányoztam, rájöttem arra — nem restellem bevallani, — hogy mindezzel tulajdonképen semmi újat sem mondtam, mert a szászországi népiskolai tantervben sem szerepel a beszéd- és értelemgyakorlat külön tantárgyképen, hanem mint «Anschauungsunterricht» az anyanyelv keretébe illeszkedik, illetőleg annak egyik alsó csoportja.

Most, hogy a kultuszminiszter úr megbízásából a minap a helyszínén tanulmányoztam a szászországi népiskolákat, különös gondot fordítottam nemcsak e tantárgy tanításának megfigyelésére, hanem e tárgy egész irodalmának megismerésére, mert nyilvánvaló, hogy e tantárgy lelke a népiskolai tanításnak nagyfontosságú hármás céljával.

Mielőtt ebbeli tapasztalataimról beszámolnék, első kötelességemnek tartom, hogy e helyen forró köszönetet mondjak a szászországi kultuszminiszter úrnak *Seydewitz* Ő Excellenciájának, és az ottani népoktatásügy vezetőjének: *Kühne* tanácsosnak, hogy tanulmányutamban a legnagyobb készséggel támogattak. De hálaival tartozom *dr. Prietzel* drezdai, *dr. Müller* lipcei, *dr. Winkler* freibergi és *Schütze* bautzeni kir. tanfelügyelő uraknak valamint *Uhlig*, *dr. Scherfing* és *dr. Kiesling* elemi népiskolai igazgatóknak, akik mindannyian valóban vállvetve igyekeztek azon, hogy minél gyümölcsözőbbé tegyék tanulmányutam.

Tapasztalataimról a következő sorrendben számolok be:

Szólni fogok először arról a harcokról, a mely a szászországi pædagogusok között a körül forog, hogy milyen *helyet* foglaljon el a beszéd- és értelemgyakorlat (*Anschauungsunterricht*) a többi tantárgyak között, mi legyen az anyaga és módszere, azután bemutatom az egyes módszereket a gyakorlati tanításban s végül ismertetem a mi revideált népiskolai tantervünkhöz fűzött új utasítások idevágó részét, hogy ítéletet alkothassunk magunknak arról, hogy ha életbe lép az új tanterv, eltaláltuk-e a helyes utját e nagyfontosságú tantárgy tanításának.

Szászországban különösen öt zászlóvivő munka foglalkozik behatóan e kérdésekkel: *Kehr-Schlömbach* (*Der deutsche Unterricht im I. Schuljahr*), *Heinemann* (*Handbuch für den Anschauungs-Unterricht und die Heimatkunde*), *Grüllich* (*Entwürfe für den Anschauungsunterricht*), *Förster* (*Das erste Schuljahr*) és *Hertel* (*Der Unterricht im Formen als intensivster Anschauungsunterricht*). Irt ezeken kívül még *Kühnel* egy kitünő munkát «*Lehrproben aus dem Anschauungsunterricht*» czímmel.

Mindegyik előkelő helyet jelölt ki a beszéd- és értelemgyakorlatok tárgyának a népiskolai tantárgyak között, de nagyon megoszlik a vélemény abban, hogy teljesen külön tárgyként szerepeljen-e a tanítás-tervben, avagy más tantárgy szolgálatában álljon.

Mint különösen érdekes jelenséget említem meg, hogy míg Drezda város népiskoláinak tantervében a szászországi népiskolák részére kiadott tantervnek megfelelően az anyanyelv tanítása keretébe illeszkedik a beszéd- és értelemgyakorlatok (*Anschauungsunterricht*) tárgya, addig Lipcse város népiskolái részére kiadott tantervben teljesen, mint különálló tantárgy szerepel, és nemcsak

az anyanyelv tanításának, hanem az u. n. Heimatkunde-nek is szolgálatában áll.

A legtöbben arra hajlanak, hogy az első két évben az irva-olvasás tanításához vagyis a normal-szavakhoz fűződjk e tárgy, de a nélkül, hogy önállóságából veszítene.

Ez így kissé homályos. Hozzá is fűződjk az irva-olvasás tanításához és mégse veszítsen önállóságából. Tudvalevő azonban, hogy immár csaknem az összes német népiskolákban a normal-szavak szerint való olvasás methodusa van elterjedve. E szerint a tanuló egy szóból «der Hase» (a nyul) indul ki és ebből vonja le analytice a betűket. Mindenesetre sokkal természetesebb módja az olvasás tanításának mint egyes betűkből syntesis útján a szókat összeállítani. Hiszen csak melleleg jegyzem meg, hogy mindenki tapasztalhatta azt, hogy a kis gyermek az ujság címéből miként állítja össze maga a betűket. Ugyanakkor bemutatja a tanító az állatnak vagy az illető tárgynak a képét is. Ezzel kapcsolatban aztán már nemcsak az olvasás tanításáról van szó, hanem egyuttal a beszéd- és értelemgyakorlatról is; mert előbb megismerteti a tanító az állatot, azután annak a szóképét is. Csak-hogy azt vetik ellene, hogy az ilyesféle beszéd- és értelemgyakorlatok semmit sem érnek, mert nincs bennök rendszer. A leheterogenebb tárgyak kerülnek össze. Akadtak azonban már pädagogusok, akik rendszert hoztak ebbe is. Így *Förster*, azután *Weiss-könig* oly ABC-és könyvet állítottak egybe, a melyben már a *normal* szavak egybeállításánál a beszéd- és értelemgyakorlatok tanítása követelte rendszer is figyelembe vétetett, még pedig az évszakok szerint csoportosítva.

Ez az irányzat azonban nem igen tud a tanítóság körében tért hódítani.

A legelkeseredettebb ellenfele azonban a beszéd- és értelemgyakorlatok mai rendszerének *Hertel*. Értékes és minden ízében érdekes munkájának legelső sorában így kiált föl egy nagy pädagogussal: «Legyünk őszinték! Mi más a mai beszéd- és értelemgyakorlat, mint üres szalmacsépelés, tartalom nélküli beszédgyakorlat.» Két dologból áll az egész. Egy képből, vagy kitömött állatból vagy más egyéb tárgyból és ennek a megbeszéléséből. A tanító megmutatja e tárgyakat és a tanulók azt mondják el róluk, a mire a tanító a figyelmeket ráirányította. A tanuló megfigyeléseit azután a tanító bizonyos szempontok szerint csoportosítja és azokat egy

egészsé földolgozza. A legközelebbi órán azután fölépíti a hidat, hogy azon a második tárgyra szépen átsétálhasson. *Hertel* szerint ily tanítást nem tűrhet tovább egy elfogulatlan kritiküs. Már csak azért sem, mert a megfigyelésnél csakis a látás érzéket foglalkoztatja a tanító, holott az előtte ülő gyermek némán követeli a tanítótól, hogy a többi megfigyelő képességeit is foglalkoztassa, hiszen eléggé mutogatja a kis gyerek a kezét, a melyből megérthetné, hogy nem csak arra termett, hogy szépen a padra tegye, hanem arra, hogy azt is úgy foglalkoztassa, mint a látó-érzékét. Azt senki sem vitatja, hogy a látás érzéke a legfontosabb érzék és ennek kifejlesztése igen szükséges, de azért a többi érzékek kifejlesztését sem szabad elhanyagolni. Továbbá csak szavakkal fejezi ki a tanuló a megfigyelteket. Arra, hogy azt a tárgyat, amiről beszélgettek, megfigyelés alapján le is rajzolja, arra alig gondolnak. Innen van az, hogy a tanulók olyan képzetekkel dolgoznak, a melyek nem az övék, hanem a tanítóé és mire az ily kötéféken vezetett tanuló elvégezte az összes iskoláit, kap ugyan egy darab papírost, de ezt az élet nem sokra becsüli. A magoló rendszer istápolója az ilyféle tanítás. Most egy üdvös irány indult meg: a művészi nevelés.-A beszéd- és értelemgyakorlatok jelenlegi tanítói rendszerének súlyos bűne az is, hogy annyira romlott a tanuló izlése.

Nagy hibája továbbá *Hertel* szerint a mai beszéd- és ért. gyak. tanítási anyagának a kiszemelése. Mindig a gyermek környezete az irányadó. Az iskola, az udvar, a kert, a butorok, a konyha stb. Vajmi kevés haszna van ebből a gyermeknek, ha az iskola négy faláról, az ablaktáblák számáról, az ajtó, szék és az asztal részeiről beszélget vele a tanító. Valjon a képzetek ily zürzavaros halmazza csakugyan fejleszti az értelmet? Hát még a nagy anyaghalmaz, a melyet az előirt tanterv szerint el kell végezni? *Hertel* arra a konkluzióra jut, hogy a beszéd- és értelemgyakorlatok mai formáját teljesen el kellene dobní és helyette egy sokkal képzőbb tanítási formát vinni a népiskolába. Vagyis olyant, a mely az összes érzékeket egyformán foglalkoztatja. Ezt a tanítási formát elnevezte: *Formunterricht*-nek.

Hertel kidolgozta az új tanítási formának egész anyagát és módszerét. Már is vannak hívei. Lipszében a 13. kerület iskolájában három buzgó tanító már is szép eredményt ért el. Alább bővebben fogom *Hertel* methodusát ismertetni.

Sok igazat vagdos Hertel a b. és é. gy. rossz tanítóinak a fejéhez, de e tantárgy alól is erősen ránczигálja a gyékényt. Különben a b. és é. gy. mai formájának hívei sincsenek megelégedve e tantárgy anyagának földolgozásával, a tanmenettel. Igy Kühnel (Lehrproben aus dem Anschauungsunterricht) ezt mondja: «Nagy baj, hogy a tanítók szorosan ragaszkodnak a schémákhoz. A növényeknél elkezdik a gyökérnél és sorra veszik a szárát, a leveleket, a virágzatot, a gyümölcsöt, a hasznot, a kárt és végül a tárgy poetikus részeit. Az állatnál ez a sorrend: Név, osztály, fej, nyak, törzs, végtagok, lakóhely, tulajdonságok stb.»

Kühnel is elítéli ezt a tanításmenetet éppen azért, mert schema szerint halad. A kis gyermek előtt teljesen közömbös, valjon az ibolyának ilyen vagy olyan gyökere van, hogy a nyul feje ilyen vagy amolyan kerek, vagy hogy a nap égitest és a kés evőeszköz. Sokkal jobban örülnek az ibolya illatának és színének, megbámulják a nyul fürgeségét, a nap fényét, és inkább vágnak egyet a késsel. Ezekből levonható a tanulság, hogy a gyermek azt kívánja, hogy a b. és é. gy. tanításának kiindulópontja az ő érdeklődésének megfelelően irányított és hogy megkíméltessék pusztá, száraz leírásoktól, e helyett életet és újra életet nyújtson a tanulóknak. Ezért csak kifelé a kis gyermekkel a szabadba! A maga valójában szemlélje a természetet!

Teljesen igazat adunk Kühnelnek. Akár külön tantárgy a beszéd- és é. gy., akár más tárggyal kapcsolatos, soha sem szabad szem elől tévesztteni, hogy e tárgy tanításánál a cselekvés, a mozgás, az élet az irányadó. Éppen ezért ép úgy át kell gyurnunk a b. és é. gy. számára készült szemléltető képeinket, mint az a történeti szemléltető képekkel történt. Minden egyes kép életet leheljen és ne leírást. Ily képek nélkül — ha a tanuló a szabadba nem mehet — a b. és é. gy. tanítása meddő munka.

Akármerre jártam a szászországi népiskolákban, mindenütt mesterekre bukkantam. Ezeknek a tanítóknak a kezében valóban megelevenedik még a holt anyag is.

Különösen négy iskolát említek ezuttal meg, a melyeknél nagy élvezettel hallgattam végig a b. és ért. gy. tanítási fokozatait. Az egyik a drezdai 53 tanítóval és csak egy igazgatóval bíró pohlandstrassei el. népiskola, a másik a plaueni tanítóképzővel kapcsolatos *gyakorló* iskola, a harmadik a lipcsei második felső polgári iskola és a negyedik ugyancsak a lipcsei 13. elemi népiskola,

a hol a felsőbb iskolai hatóság engedélyével az «Anschauungsunterricht» helyett a már előbb említettem újfajta «Formunterricht» methodusát figyeltem meg. Mindegyik kitünő iskola, hiszen célom volt a legjobbat látni.

A drezdai népiskolákban pontosan betartják a népiskolai tantervben előírt fokozatokat. Itt, amint már említettem, az «Anschauungsunterricht» az anyanyelv tanítás szolgálatában áll. Az anyanyelv anyaga kiterjed a beszédre, az olvasásra és az írásra. A beszédhez fűződik a szemléltetés, a kikérdezés-fölmondás és a beszédgyakorlat. Az olvasáshoz fűződik az irodalom; az íráshoz pedig a helyesírás, nyelvtanítás, stílus. Az «Anschauungsunterricht» célja a gondolkozás, értelem fejlesztés, önálló megfigyelés és a megfigyelteknek világos, rövid mondatokban való összefoglalása, a beszédbeli készség megszerzése és a kedély nemesítése. Az első (VIII) osztályban heti 4 óra. Egy-egy óra 40 percz. Az anyag az évszakokhoz alkalmazkodik. A tanterv figyelmezteti a tanítókat, hogy ne törekedjenek a sokra, a sokfélére, hanem csak annyira, a mennyit alaposan megbeszélhetnek a kis gyermekkel. Tájékoztatóul megjelöli a legszükségesebb tanítási anyagot, de a tanítót nem köti meg. Így pl. a téli időszakra a következőket ajánlja: A lakóház. A kutya. A macska. Az óra. A víz. Az emberi test részei. Ezek közül négy az olvasmányhoz fűződik. Könnyű szemléltető képeket a gyerekekkel le is rajzoltatnak.

A pohlandstrassei népiskolában látogatásom alkalmával az igazgató a következőkép állította egybe a fokozatokat. Természetesen az anyanyelv tanítása volt az irányadó.

Az I. (VIII) osztályban (leányok): a *falu piaczáról* volt szó. (Anschauungsunt.) Tanító: *Eitner*.

A II. (VII) oszt.-ban heti 3 óra (fiúk): A *házépítést* tárgyalták. Tanító: *Mauersberger*. Az óra végén 3 mondatot emelt ki a tanulókkal. Egy puszta tömondatot, azután ugyanezt a mondatot bővítette egy bővitményyel és végül 2 bővitményyel. E három mondatot különösen megjegyeztette a tanulókkal.

A III. (VI) oszt.-ban heti 4 óra (leányok): A *fecske költőzködéséről* volt szó, a melyet a tanítónő vezetése mellett a szabadban megfigyeltek a növendékek és ezzel kapcsolatban szinte észrevétlenül a grammatikából a jelzőt tárgyalta. Tanítónő: *Brückner*.

A V. (IV) oszt.-ban heti 2 óra: *Pessler* tanító «*Kaiser Karl*» című olvasmányt a *Herbart-féle szellemben* tárgyalta.

A VI. (III) oszt.-ban heti 2 óra (fiúk): *Der sterbende Löwe* cz. olvasmányból szócsoportokat állított egybe *Wapler* tanító. Megjegyzem, hogy minden osztály számára meg vannak állapítva e szócsoportok, a melyeket minden tanulóknak tudnia kell.

A VII. (II) oszt.-ban heti 2 órán már német irodalmat tanított *Gademann* tanító és éppen «der Sänger-t tárgyalták. Meglepett a tanulók irodalomtörténeti biztos és széleskörű tudása».

A *plaueni* tanítóképző gyakorló iskolájában csupán az «Anschauungsunterrichtet» figyeltem meg. A tanító a *normal*-szavakhoz fűzi a beszéd- s értelemgyakorlatokat. De a tanterv követelményének megfelelően megtartja az előírt rendszert is. Ottlétemkor «Der Hase» volt a *normal*-szó. A tanítás lefolyása ez volt: A *Leutemann*-féle képek közül bemutatta azt, a melyiken három nyul a káposztászföldön van. «Nézzetek ide, mit hoztam nektek! Mondjátok: Ez nyul! Nézzétek csak, hogy tud ugrani. Látott már valaki közületek a szabadban nyulat ugrani! Hol? Az is így ugrott? Mikor ülnek szépen nyugodtan a helyükön és mikor ugranak? Hát aztán miért félnek a vadásztól? Talán tőled is félnek? Mit gondolsz, honnan tudja a nyulacska, hogy valaki a közelében van? Ugy-e ő is lát, hall mint a többi állat. Nézzétek csak a szemét, minő nagy, de azért mégsem lát élesen, de annál jobban hall. Micsóda fülei vannak? A vadász kanálnak nevezi. Ugyan miért? Néha hegyezi a fülét, föláll a hátsó lábaira és körülnéz. Hogy mondjátok ezt? (*Der Hase macht Männchen.*) Ezt aztán karban is mondják. — Ha azután messziről lát egy embert és hallja a kutya csaholását, ugyan mit sejt mindjárt a nyulacska? Mit csinál ilyenkor gyorsan a nyul? Hová fut? De ki találja meg hamarosan?

Ime egy kis egész! Ebből a tanító most 3—4 mondatot állít egybe a gyerekekkel és azokat többször elmondhatja. A jövő órán ismét folytatja és megint elvégez egy kis egészet, végül röviden összefoglalhatja a nyulról tanultakat.

Az ilyen tanításról még *Hertel* sem mondhatja, hogy üres fecsegés. Az egész tanítás csupa élet, csupa mozgás!

Egészen elüt a drezdai népiskolai tantervtől a lipcsei, a mennyiben, a mint már említettem, itt az *Ansch.*-u. teljesen külön tantárgy s semmi tekintettel sincs az írás-olvasásra. A normalszavakat csak annyiban beszéli meg a tanító a tanulókkal, amennyire éppen a megértésre szükséges. A legelső osztályban. 4-szer heten-

kiint $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ órát szánnak e tárgyra. A második (VII) osztályban a tanmenet általában az olvasókönyvhez fűződik, abból meríti a beszédgyakorlatokhoz a tárgyat, a mely olvasókönyv természetesen az évszakok szerint van berendezve. Itt is 4-szer hetenkint $\frac{3}{4}$ órát fordítanak a beszélgetésre.

A harmadik (VI) oszt.-ban már a *Heimatkunde* (heti 3 óra) kezdődik. Czélja a város és környékének megismerése és realismeretek gyűjtése. A város és környékének földrajza, történelme, természetrajza tartoznak ide. Ugyancsak ide tartoznak a természettani tünemények megfigyelése és a mérés is. Eleven tanítást hallottam Lipcsében e tárgyból *Thim* és *dr. Bietsch* tanítóktól. Az egyik éppen Lipcse tereit ismertette. A táblára lerajzolta annak a városnegyednek a térképét, a hol az iskola volt és egy csomó színes krétával jelölte meg a folyót, hidat, vonatot stb. Az iskolához közel volt a lipcsei régi színház. Miféle gyönyörű historiai beszélgetést folytatott erről a gyerekekkel! *dr. Bietsch* pedig tömérdek maga készítette apparatussal folytatott beszélgetést a talajvízről. Ezt már magam is megsokaltam. Annyira részletébe bocsátkozott.

Ehhez kapcsolódik azután a negyedik oszt.-ban (V) a geografia, a haza földjének ismerete; az V. oszt.-ban (IV) Németország; a VI.-ban (III) Európa, a VII.-ben (II) a globus és a VIII.-ban (I) a szűkebb és tágabb haza: Ipar, kereskedelem, közlekedés stb.

A lipcsei 13. kerületi iskolában *dr. Kiesling* igazgató, *Diltrich*, *Riedel* és *Weissenborn* buzgokodnak az újfajta Anschauungsunterricht, az u. n. *Formunterricht* terjesztésében. Tudom, hogy lesznek, akik már jól ismerik a *slójdnél* ezt az újfajta methodust. De éppen az ellen tiltakoznak az újfajta Ansch.-u. hívei, hogy ennek a tanításnak semmi köze sincs a slójdhöz, a kézügyességhez. Ennél a methodusnál nem czél a kézügyesség fejlesztése, csak eszköz. *Hertel* és hívei azt állítják, hogy a «Formunterricht» az igazi, a kor színvonalán álló Ansch.-u. Mert:

1. Nemcsak a látás érzékét, hanem az összes érzékeket foglalkoztatja.

2. A gyermek nem játszik passiv szerepet a tanításnál, hanem abban tevékeny részt vesz.

3. Végül a megfigyelteteket nem csak beszéd útján, hanem egyéb érzékek útján is tudja közvetíteni.

E tanítás fokozatai a következők:

1. A megfigyelés az összes érzékek részvételével.

2. A megfigyelt tárgy megértése okozati összefüggésük alapján.

A megfigyelést és megértést követi:

3. A tárgynak amennyiben lehetséges, a kézzel való elkészítése vagyis formálása.

4. A tárgynak lerajzolása.

5. Szóval való leírása, elmondása.

6. A fantázia fölkeltése.

Azt állítják, hogy ezen újfajta szemléltető tanítás nagy segítségére van a *természetrajzi* oktatásnak, a *rajztanításnak*, a *geometriának*, a *földrajzi*, *történelmi* és *mathematikai* tanításnak; vagyis az igazi élet lüktet benne. A tanítás anyaga:

1. A gömb (golyó) és ehhez hasonló tárgyak.

2. A henger és a hengerszerű tárgyak.

3. A kúp és efféle tárgyak.

4. Siklapokkal határolt tárgyak.

5. Átmeneti formák.

6. Tetszésszerű formák.

Segédeszközök:

Palatábla, szivacs, rajzblock, czeruza és gummi. Egy formáló eszköz, azután az agyagot helyettesítő *plasztilina*, vagy viasz.

A tanítás menete ez:

1. A hallás érzékével való megfigyelés.

Előveszünk egy kemény és egy puha anyagból készült golyót; palatáblát, itatós papirost.

A gyermekek behunyják szemüket, miközben a tanító a katedrára leejti előbb a kemény anyagból készült golyót, azután a puhát. Kérdést intéz a tanulókhöz, mit hallottak? Erre azt felelik, hogy valami kemény, nehéz anyag esett le, vagy puha, könnyű anyag esett le. Mindkettő a kemény asztalra esett s. i. t. Miféle hangot hallotok?

Ezután gurigatja a tanító a golyót. A tanulók, a kik még mindig behunyt szemmel ülnek helyükön, erre azt mondják, most nem hallottunk esést, hanem gurulást. A hang hosszabb ideig tartott, s. i. t.

2. A tapintási érzékkel való megfigyelés.

A tanulók kezébe adja a tanító a golyót. Megérik, hogy hideg, meleg a tárgy, nehéz, könnyű, s azután a golyó felületét tapogatják, érdes-e, behorpadt-e, stb.

3. A látás érzékével való megfigyelés.

A tanító megengedi, hogy most már felnyissák a szemüket és jól megnézzhessék. Azután szétbontja a gyerekekkel a tárgyat és részeiben figyelteti meg.

Midőn már minden oldalról megismerte a tanuló a tárgyat, akkor kezébe adja a tanító az agyagot és magam láttam, mily örömmel formálja ki a gyerek, anélkül, hogy maga előtt látná a tárgyat.

Ezután következik a tárgy lerajzolása. A rajzolás előtt azonban a tanító egy nyitott láda nedves homokban lenyomja az illető tárgyat. Ekkor megkérdezi a gyermeket, hogy miféle tárgynak a lenyomata ez és feleletének megokolását kívánja. Az ily eljárás a tanulót finom megkülönböztetésekre szoktatja. Ezután elsimitja a tanító a homokban a lenyomatot és a tárgyat csak egyszerűen ráteszi, egy tüvel körülpontozza, ezután ismét elveszi és kitaláltatja a tanulóval, hogy mi lehet az a tárgy, a mely e nyomokat hagyta itt. Ekkor ismét összehasonlítja a tárgy lenyomatát és annak pontozott képét egymással és végül a tárggyal magával. Ekkor összekötjük a homokban a nyomokat és megkapjuk a tárgy körvonalát. Az összehasonlítás ismét megtörténik. Végül következik a rajzolás.*

Befejezi a tanítást a tanultak elmondása, leírása és a tárgynak különböző helyzetben való fekvéséből a fantázia fejlesztése.

Bemutattam rövid vonásokban az újfajta Ansch.-u. methodusát, a mint ezt a lipcsei 13. kerületi iskolában láttam. Tartózkodtam minden kritikától, mert ez intézetnél még csak most experimentálnak ezzel a methodussal. Annyit azonban már most is bizonyosra veszek, hogy a rajztanításnál okvetlenül hasznát veszik e methodusnak.

Már most lássuk a revideált népiskolai tantervünket és ahhoz fűzött utasításainkat, vajjon eltaláltuk-e a helyes utat e nagyfontosságú tantárgy tanításánál.

Kövessük ezuttal is a már kijelölt sorrendet: Miféle helyet foglal el a b. és ért. gy. tárgya a többi tantárggyal szemben, mi a célja, mi a módszere és mi az anyaga?

* A fölolvásó bemutatott egy-egy sorozatot a gyermekektől készített (színes) rajzokból és plasztikus alakokból.

Abban a meggyőződésben vagyok, hogy az elnevezés helyesebb minálunk, mint a németeknél. Mert a szászoknál is e tárgy czélja az értelemfejlesztés, beszédbeli készség, gondolkozás erősítés, mi felelhetne meg e czélnek jobban, mint a beszéd- és értelemgyakorlatok kifejezés. Anschauungsunterricht ezt a czélt nem foglalja teljesen magában. De hiszen utóvégre nem a szó határoz.

Tantervünkben a b. és ért. gy. hasonlóan a lipcseihez, teljesen önálló tantárgy, nincs alárendelve semmi más tantárgynak, de még a keretébe sem illeszkedik más tantárgynak. Eltér azonban a lipcseitől abban, hogy míg emez megtagad minden kapcsolatot más tárggyal; addig mi igen sokféle kapcsolatot engedünk meg. Így a b. és ért. gy. szorosabb kapcsolatban vannak az írás-olvasással, a rajzzal, kézimunkával, kézügyességgel és énekléssel. Továbbá a b. és ért. gy. törzse sok későbbi tantárgynak; néhány ásványt, több növényt és állatot ismertetve a természetrajznak; az időjárásról beszélve a természettannak: a községet és ennek környékét, a határt ismertetve, az égről, napról szólva a földrajznak; az elbeszéléseket, a meséket mondva s a társas élet kötelességére tanítva a történetnek s a polgári jognak és kötelességeknek; az alakokat ismertetve a mértannak; az eledelekről szólva a gazdaság- és háztartástannak s az egészségtannak; folyékony, helyes beszédre tanítva a magyar nyelvtannak s különösbbe a fogalmazásnak; végül erkölcsi jóra, a magunk, környezetünk, mások és Isten iránt tartozó kötelességekre intvén, az erkölcstannal ugyanegy nevelő munkát teljesítenek.

A b. és ért. gy. czélja hazai viszonyainkhoz alkalmazkodik. Czélja ugyanis az *ismeretszerzés, értelemfejlesztés, erkölcsnemesítés* alapjainak megadása. Nálunk nem kell úgy nyesegetni a dialektusokat, mint a szászoknak, tehát nem tüzzük oda az irodalmi nyelvet végső czélnek. Megelégszünk azzal, hogy anyagi czélnek tüzzük ki a szókinés gyarapítását és a szóbeli fogalmazás (élő beszéd) gyakorlását.

A b. és ért. gy. módszertani főelve az új utasításaink szerint a szemléltetés és cselekvés. Sohase állapodjunk meg — ugymond — a puszta tárgyi megismerésnél. Környezetünk tárgyai a világ, az élet, a cselekvés, a gyermekek és felnőttek egymásra sokszerű hatást gyakorolnak és szoros viszonyban vannak a gyermek életével; ennek föltárása, érztetése, cselekvésekben való megjelenítése, vonzza, fejleszti, érdekli, indítja meg és nemesíti a gyermeket igazán.

A fentebbiekből meggyőződhetünk, hogy minden izében helyes módszert írt elő az új Utasítás. Csakhogy a tananyag részletes felsorolásánál úgy találjuk, mintha sokat markolt volna és így ez üdvös módszert nem lehet kellően alkalmazni; mert egy tanító iskolánál heti $\frac{3}{4}$ órai tanítási idő alatt, még ha 10 hónapos iskolázási időt veszek, mindössze 19 óra jut a beszéd- és értelemgyakorlatokra, holott valami 50 olvasmány, illetőleg megbeszélendő anyag van felsorolva. Az osztatlan iskola tanítójának semmi szabadságot sem enged a tárgy kihagyásában, míg a két és több tanító iskola ezen az alapon bővítheti az anyagot, azaz több egységet vehet föl. A vezérkönyvek ajánlását is elhagynám, mert lehet köztük olyan, a mely az előbb említett kiváló módszernek mindenben éppen nem felel meg.

Különben ha csak a tantervünk és utasításaink jóságától függne népoktatásunk föllendülése, úgy bátran kiállhatnók a versenyt; de azt hiszem a tanítón és ismét csak a tanítón fordul meg tanításügyünk fölvirágzása, mert hiszen ő a lelke az iskolának.

KÖRÖSI HENRIK.

«A MAGYAR NYELV TANÍTÁSÁNAK ÚJ MÓDSZERE A NEMZETISÉGI ISKOLÁKBAN.»

Nagy érdeklődéssel kezdettem olvasni a Magyar Pædagogia 1902. novemberi számában Rakodczay Pálnak fenti czim alatt megjelent cikkét. Érdekelt ez az új módszer úgy is mint magyart, a kit boldoggá tesz minden kicsiny dolog, a mi nemzete erősödését előre mozdíthatja, de érdekelt főképen mint nemzetiségi vidéken működő tanítóképző tanárt, kinek kötelessége a nemzetiségi vidékek számára nevelni tanítókat. Hiszen ezen tanári kötelességem egyik leglényegesebb alkotó része épen az, hogy megtanítsam a leendő tanítókat arra is, hogy mikép lehet a magyar nyelvet más nyelvű polgártársaink között legkönnyebben terjeszteni. Kerestem eddig is a magyar nyelvnek az iskolák segítségével való terjesztésének természetes és könnyű módját, s a mit találtam, azt nyilvánoságra is adtam pl. a Népt. Lapja 1895. évi számaiban megjelent cikksorozatomban. Természetes tehát, hogy már ez okból is különösen érdekel minden erről a tételtől szóló írás, akár könyv legyen az, akár egyszerű újságcikk, különösen ha előre új módszernek van jelezve a cikk tartalma, mint a Rakodczay cikkének czimében olvasható.